

KAROLA CIESIELSKA
(1924–2025)

Karola Ciesielska urodziła się 30 I 1924 r. w Roźnie na terenie ówczesnego powiatu Nieszawa. Była córką Franciszka, mistrza krawieckiego i Stanisławy z domu Janczak. Przed 1 IX 1939 r. zdążyła ukończyć szkołę powszechną w Rudaku (1938) i pierwszą klasę Gimnazjum Kupieckiego w Toruniu. W czasie okupacji uczyła się i pracowała jako fryzjerka (w 1943 r. zdała egzamin czeladniczy w tymże zawodzie oraz ukończyła popołudniową szkołę zawodową). W tamtym okresie – jak podkreśliła w swoim życiorysie napisanym w 1988 r. – jej ojciec był „członkiem armii podziemnej i z tej racji często pełniła funkcję łącznika przynoszącego tajne meldunki”¹. Maturę uzyskała – pracując zawodowo najpierw w Państwowym Urzędzie Repatriacyjnym w Toruniu, a następnie jako kasjerka w Polskim Biurze Podróży „Orbis” – w toruńskim Liceum Ogólnokształcącym dla Dorosłych 3 VII 1947 r. (działało ono przy Gimnazjum i Liceum im. Stefana Żeromskiego). Potem studiowała – od 8 XI 1947 r. do 19 XII 1951 r. – historię na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. W ostatnim roku nauki (1951/1952) uczęszczała też na obowiązujące wykłady i ćwiczenia z zakresu specjalizacji archiwalnej. W czasie studiów brała udział w zajęciach prowadzonych m.in. przez prof. prof. Karola Górskiego, Mariana Gumowskiego, Kazimierza Hartleba, Stanisława Hoszowskiego, Ludwika Kolankowskiego, Ryszarda Mienickiego, Bronisława Pawłowskiego i Bronisława Włodarskiego, a także doc. Jana Gerlacha oraz dr. Zygmunta Wdowiszewskiego. Pracę magisterską „Stosunek Wielkopolski do Krakowa w latach 1202–1231” napisała na seminarium z dziejów Polski średniowiecznej pod kierunkiem prof. dr. Bronisława Włodarskiego². W 1957 r. otworzyła na UMK przewód kandydacki (odpowiednik doktorskiego) na temat „Osadnictwo «olenderskie» na terenie Prus Królewskich w okresie XVI–XVIII wieku”, jednak po przeniesieniu się jej opiekuna naukowego prof. Stanisława Hoszowskiego do Krakowa (pierwotnie jej promotorem miał być prof. dr Leonid Żytkowicz), dysertacja ta nie została sfinalizowana (wyniki tych badań Karola Ciesielska opublikowała jednak w kilku artykułach poświęconych temu tematowi). W dniu 16 III 1970 r. uzyskała doktorat na Wydziale Filozoficzno-Historycznym Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu na podstawie pracy „Ustrój i organizacja władz i kancelarii miasta Torunia w latach 1793–1919”, opracowanej pod opieką naukową prof. Jerzego Topolskiego³.

¹ Archiwum UMK, Akta studenckie Nr albumu 579, Akta osobowe dr Karola Ciesielska, PR-180-5/91/N.

² Karola CIESIELSKA, *Stosunek Wielkopolski do Krakowa w latach 1202–1231* (praca magisterska, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu), Toruń 1951.

³ Karola CIESIELSKA, *Ustrój i organizacja władz i kancelarii miasta Torunia w latach 1793–1919* (dysertacja doktorska, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu), Poznań 1970.

Karierę zawodową w państwowej służbie archiwalnej rozpoczęła już w trakcie studiów, najpierw od 1 XI 1950 r. w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Bydgoszczy (jako stypendystka Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych), a następnie od 1 IX 1951 r. na etacie asystenta w tymże archiwum. Dnia 1 IV 1952 r. została przeniesiona do pracy w Oddziale Terenowym WAP w Toruniu. Tam awansowała kolejno na archiwistę i starszego archiwistę, potem w 1958 r. uzyskała stanowisko adiunkta, a w 1966 r. adiunkta naukowo-badawczego. W latach 1966–1975 sprawowała też funkcję kierownika Oddziału Toruńskiego WAP, a po reformie administracyjnej Polski z 1975 r., 1 II 1976 r. została dyrektorem Wojewódzkiego Archiwum Państwowego (od 1 I 1984 r. Archiwum Państwowego) w Toruniu. To ostatnie stanowisko piastowała do przejścia na emeryturę z końcem 1984 r.

Karola Ciesielska okazała się znakomitą archiwistką i uczoną, badającą zarówno dzieje archiwów oraz teorię i metodykę archiwalną, jak również przeszłość Torunia i jego najbliższego regionu. Była również znaną edytorką źródeł archiwalnych oraz niezmordowaną popularyzatorką zasobu Archiwum Toruńskiego i historii miasta. W latach 1974–1988 prowadziła też wykłady i ćwiczenia z zakresu archiwistyki na studiach dziennych i zaocznych UMK (od 1988 r. została zatrudniona na ½ etatu jako docent kontraktowy). Była poważana przez środowisko archiwalne i – mimo pewnych kłopotów i trudności wynikających z ówczesnych stosunków politycznych (obsada stanowisk kierowniczych w archiwach musiała być wówczas akceptowana przez władze Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej) oraz niekiedy dość formalistycznego podejścia do swoich obowiązków – również przez podlegających jej pracowników. Ci ostatni cenili głównie jej wiedzę, rzetelność, pracowitość i pozytywny stosunek do ludzi zatrudnionych w placówce, którą zarządzała.

W trakcie swojej kariery archiwalnej opracowała m.in. 65 inwentarzy archiwalnych ze wstępami oraz kilkadziesiąt referatów wygłoszonych na różnych zebraniach (m.in. Polskiego Towarzystwa Historycznego, Stowarzyszenia Archiwistów Polskich), w archiwum i na konferencjach naukowych oraz na forum archiwalnych zespołów naukowo-badawczych działających przy NDAP (np. zajmujących się kancelarią okresu księgi wpisów). Najważniejszym i największym opracowanym przez nią zespołem archiwalnym były Akta miasta Torunia z lat 1793–1919, obejmujące początkowo 743 mb. i 55 500 ja. (bezpośrednio po uporządkowaniu jego stan zmalał do 23 290 ja. i ca. 410 mb.). Badania nad tymi archiwaliimi były też podstawą wspomnianego już doktoratu i wydanej w 1972 r. w Warszawie książki zatytułowanej *Ustrój i organizacja władz i kancelarii miasta Torunia w latach 1793–1919*⁴. Z innych samodzielnych publikacji archiwalnych pióra Karoli Ciesielskiej wymienić tu można również wydany w 1977 r. *Informator o zasobie. Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Toruniu* oraz współautorstwo opublikowanego w 1979 r. *Przewodnika po materiałach dotyczących Wisły i jej dorzecza*⁵.

⁴ Karola CIESIELSKA, *Ustrój i organizacja władz i kancelarii miasta Torunia w latach 1793–1919*, Warszawa 1972.

⁵ *Informator o zasobie. Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Toruniu*, opr. Karola CIESIELSKA, Toruń 1977; *Wisła i jej dorzecze. Przewodnik po materiałach*, z. 1, opr. eadem, Janusz TANDECKI (Archiwa w służbie nauki), Toruń 1979.

Karola Ciesielska ogłosiła drukiem również ponad 100 innych pozycji bibliograficznych, na które składały się opracowania, wydawnictwa źródłowe, artykuły, recenzje i liczne prace popularnonaukowe. W tym miejscu można wspomnieć jej współautorstwo książki *Szkice toruńskie (XIII–XVIII w.)*, wydanej w 1957 r. pod redakcją Stanisława Hoszowskiego, a także takie publikacje, jak np. *W zasięgu krzyżackiego miecza, Herb i pieczęcie miasta Torunia, Herb, pieczęcie i barwy Torunia, Towarzystwo Miłośników Torunia. 75 lat pracy dla miasta, 450 lat toruńskiego Podgórza 1555–2005* (wspólnie z Tadeuszem Zakrzewskim; omówiła w niej dzieje dawnego Podgórza, a Tadeusz Zakrzewski przedstawił ten ośrodek w sztuce i dokumentacji fotograficznej), *Przywileje lokacyjne Torunia* itp.⁶ Karola Ciesielska była również autorką wielu innych artykułów o tematyce historycznej i archiwalnej (np. *Zarys dziejów Archiwum Toruńskiego*)⁷, jak również haseł do różnych wydawnictw i słowników (np. do *Toruńskiego słownika biograficznego* czy *Słownika biograficznego archiwistów polskich*).

Jak wspomniano, Karola Ciesielska była również uznaną wydawczynią źródeł archiwalnych. Pierwszą swoją edycję materiałów źródłowych do dziejów Torunia opublikowała już w 1954 r. w „Zapiskach Towarzystwa Naukowego w Toruniu”⁸. W 1964 r. ukazała się drukiem *Księga długów miasta Torunia z okresu wojny trzynastoletniej*, opracowana wspólnie z Ireną Janosz-Biskupową⁹. W 1973 r. samodzielnie wydała *Księgę ławniczą Nowego Miasta Torunia (1387–1450)*¹⁰, a w 1983 r. *Przywilej chełmiński 1233, 1251*¹¹. W 1985 r. ogłosiła (ponownie wspólnie z Ireną Janosz-Biskupową) *Księgę komturstwa gdańskiego*¹², a w latach 1992–1993 była współedytorką dwóch części *Księgi ławniczej Starego Miasta Torunia z lat 1428–1456*¹³. Jej działalność na tym polu – jak świadczą o tym recenzje tych publikacji – była bardzo wysoko oceniana zarówno w środowisku historyków, jak i archiwistów.

⁶ *Szkice toruńskie (XIII–XVIII w.)*, red. Stanisław Hoszowski, Warszawa 1957; Karola CIESIELSKA, *W zasięgu krzyżackiego miecza* (Biblioteka Wiedzy Historycznej. Historia Polski), Warszawa 1961; eadem, *Herb i pieczęcie miasta Torunia* (Biblioteczka Toruńska. Toruńskie Towarzystwo Kultury, nr 3), Toruń 1982; eadem, *Herb, pieczęcie i barwy Torunia* (Biblioteczka Toruńskiego Towarzystwa Kultury), Toruń 1998; eadem, *Towarzystwo Miłośników Torunia. 75 lat pracy dla miasta*, Toruń 1998; eadem, Tadeusz ZAKRZEWSKI, *450 lat toruńskiego Podgórza 1555–2005*, Toruń 2005; Karola CIESIELSKA, *Przywileje lokacyjne Torunia*, tł. Janusz BIENIAK, Sławomir WYSZOMIRSKI, Martin FABER, Agnieszka CHABROS, Toruń 2008.

⁷ Karola CIESIELSKA, *Zarys dziejów Archiwum Toruńskiego*, *Zapiski Historyczne*, t. 43: 1978, z. 4, s. 7–42.

⁸ Karola CIESIELSKA, *Materiały źródłowe do dziejów Torunia do roku 1410 w Archiwum Toruńskim*, *Zapiski Towarzystwa Naukowego w Toruniu*, t. 20: 1954, s. 387–406.

⁹ *Księga długów miasta Torunia z okresu wojny trzynastoletniej*, wyd. Karola CIESIELSKA, Irena JANOSZ-BISKUPOWA (Fontes. Towarzystwo Naukowe w Toruniu, t. 55; Źródła do Dziejów Wojny Trzynastoletniej, t. 2), Toruń 1964.

¹⁰ *Księga ławnicza Nowego Miasta Torunia*, wyd. Karola CIESIELSKA (Fontes. Towarzystwo Naukowe w Toruniu, t. 63), Poznań 1973.

¹¹ *Przywilej chełmiński 1233, 1251*, wyd. Karola CIESIELSKA, Toruń 1983.

¹² *Księga komturstwa gdańskiego*, wyd. Karola CIESIELSKA, Irena JANOSZ-BISKUPOWA (Fontes. Towarzystwo Naukowe w Toruniu, t. 70), Warszawa–Poznań–Toruń 1985.

¹³ *Księga ławnicza Starego Miasta Torunia (1428–1456)*, cz. 1–2, wyd. Karola CIESIELSKA, Janusz TANDECKI (Fontes. Towarzystwo Naukowe w Toruniu, t. 75–76), Toruń 1992–1993.

Karola Ciesielska była znana w środowisku toruńskim nie tylko dzięki wspomnianej działalności archiwalnej, naukowej i popularyzatorskiej, lecz także z powodu swojej aktywności i licznych funkcji pełnionych w wielu organizacjach zawodowych, naukowych i społecznych. Prawie od początku swojej kariery zawodowej działała m.in. w powstałej w 1953 r. Sekcji Archiwalnej Polskiego Towarzystwa Historycznego Oddział w Toruniu (do PTH należała od 1951 r.). Zajmowała się tam głównie organizacją zebrań i dyskusji poświęconych archiwistyce oraz kształceniu archiwistów. Do wygłoszenia referatów na tym forum zapraszano – oprócz toruńskich teoretyków i praktyków zatrudnionych na UMK i w tutejszych archiwach – również ludzi z zewnątrz. Zachowane od 1961 r. archiwalia tej sekcji pozwalają stwierdzić, że w jej zebraniach brało udział z reguły od kilkunastu do ponad 30 osób. Początkowo przewodniczącym tej sekcji był Andrzej Tomczak, a sekretarzem Karola Ciesielska. W 1967 r. funkcję przewodniczącego przejęła Karola Ciesielska, a od 1969 r. zaczęła sprawować ją Irena Janosz-Biskupowa.

W 1968 r. powstało koło toruńskie Stowarzyszenia Archiwistów Polskich, do którego wstąpiła również Karola Ciesielska. Z początku, z uwagi na niewystarczającą liczbę członków, nie cieszyło się ono pełnią praw samodzielnego oddziału (powiązano je z powołanym w 1965 r. Oddziałem SAP w Bydgoszczy). Toruńskie Koło SAP skupiało wówczas znakomitych archiwistów praktyków i teoretyków. Pierwszą jego przewodniczącą została właśnie Karola Ciesielska, a sekretarzem – Barbara Kwiatkowska. W latach 1969–1970 funkcję przewodniczącego Koła pełnił prof. Wojciech Hejnosz, a od 1971 r. godność tę ponownie przejęła Karola Ciesielska. Dopiero po wspomnianej reformie administracyjnej z 1975 r. i przekształceniu w roku następnym archiwum toruńskiego w samodzielne Wojewódzkie Archiwum Państwowe, 13 I 1977 r., Zarząd Główny SAP powołał w Toruniu odrębny Oddział stowarzyszenia. Jego przewodniczącą pozostała nadal K. Ciesielska, teraz już dyrektor WAP. Należy podkreślić, że w tym okresie SAP nie był jedyną organizacją integrującą szeroko rozumiane toruńskie środowisko archiwalne. Odczyty o tematyce archiwalnej wygłaszano wtedy też w innych jednostkach organizacyjnych lub stowarzyszeniach, których pracownikami lub członkami byli historycy, miejscowi archiwiści oraz ludzie interesujący się archiwami i archiwistyką, m.in. w Instytucie Historii i Archiwistyki UMK, a także od czasu do czasu w Towarzystwie Naukowym w Toruniu, w którym zresztą Karola Ciesielska od 1955 r. także bardzo aktywnie działała (była m.in. sekretarzem Wydziału I, członkiem Komisji Historycznej, a także Komitetu Redakcyjnego, a następnie Rady Redakcyjnej „Zapisek Historycznych”).

Karola Ciesielska była też od 1959 r. bardzo aktywnym członkiem Towarzystwa Miłośników Torunia, w którym w latach 1981–1987 i 1993–2014 piastowała godność wiceprezesa, a w latach 1987–1990 i 1991–1993 prezesa. Przez wiele lat organizowała i przewodniczyła jury bardzo cenionych przez torunian konkursów „Toruń w kwiatach” czy „Czy znasz Toruń?”. Angażowała się również w wiele innych wydarzeń związanych z przypominaniem przeszłości Torunia, m.in. w odsłonięcie obelisku upamiętniającego ofiary wielkiego wybuchu amunicji na Podgórzu z 24 I 1945 r. czy przywoływanie sylwetek osób związanych z historią toruńskiego lewobrzeża.

Widocznym wyrazem uznania dla tego ogromnego dorobku naukowego i organizacyjnego Karoli Ciesielskiej były liczne odznaczenia i godności nadane Jej przez

instytucje państwowe, naukowe i samorządowe. Wśród nich wymienić należy m.in. Srebrny Krzyż Zasługi (1973), Złoty Krzyż Zasługi (1979), Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (1984) oraz medale: Za zasługi dla archiwistyki (1978), Zasłużony Działacz Kultury (1979), Zasłużony dla miasta Torunia (1983) i Medal 40-lecia PRL (1984). W 1992 r. otrzymała też „Złote Astrolabium” – wyróżnienie honorowe ToMi-To, a w 2012 r. – Honorowe Członkostwo Towarzystwa Miłośników Torunia. W 2015 r. Stowarzyszenie Archiwistów Polskich uhonorowało Karolę Ciesielską odznaką „Za Zasługi dla Stowarzyszenia Archiwistów Polskich” oraz godnością honorowego członka tego Stowarzyszenia.

Karola Ciesielska początkowo mieszkała w rodzinnym domu przy ul. Bydgoskiej 45/4, a następnie – do końca życia – przy ul. Mickiewicza 64/1. Zmarła 11 III 2025 r. Została pochowana na cmentarzu św. Jerzego przy ul. Gałczyńskiego w Toruniu.

Janusz Tandecki*

 <https://orcid.org/0000-0003-0484-5847>

WYKAZ NAJWAŻNIEJSZYCH WYKORZYSTANYCH ARCHIWALIÓW

Archiwum Państwowe w Bydgoszczy, Akta osobowe Karoli Ciesielskiej.
Archiwum Państwowe w Toruniu, Akta własne, sprawozdania roczne.
Archiwum UMK, Akta studenckie Nr albumu 679, Akta osobowe dr Karola Ciesielska PR-180-5/91/N.
Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych w Warszawie, Akta osobowe Karoli Ciesielskiej.

BIBLIOGRAFIA

- Ciesielska, Karola. *Herb i pieczęcie miasta Torunia*. Toruń: Toruńskie Towarzystwo Kultury, 1982.
- Ciesielska, Karola. *Herb, pieczęcie i barwy Torunia*. Toruń: Toruńskie Towarzystwo Kultury, 1998.
- Ciesielska, Karola. “Materiały źródłowe do dziejów Torunia do roku 1410 w Archiwum Toruńskim.” *Zapiski Towarzystwa Naukowego w Toruniu* 20 (1954): 387–406.
- Ciesielska, Karola. *Przywileje lokacyjne Torunia*. Translated by Janusz Bieniak, Sławomir Wyszomirski, Martin Faber and Agnieszka Chabros. Toruń: Towarzystwo Miłośników Torunia, Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa „Dom Organizatora”, 2008.
- Ciesielska, Karola. “Stosunek Wielkopolski do Krakowa w latach 1202–1231.” MA thesis, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, 1951.

* Instytut Historii i Archiwistyki, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

 tandecki@umk.pl

- Ciesielska, Karola. *Towarzystwo Miłośników Torunia. 75 lat pracy dla miasta*. Toruń: Towarzystwo Miłośników Torunia, 1998.
- Ciesielska, Karola. "Ustrój i organizacja władz i kancelarii miasta Torunia w latach 1793–1919." PhD diss., Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 1970.
- Ciesielska, Karola. *Ustrój i organizacja władz i kancelarii miasta Torunia w latach 1793–1919*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1972.
- Ciesielska, Karola. *W zasięgu krzyżackiego miecza*. Warszawa: Wiedza Powszechna, 1961.
- Ciesielska, Karola. "Zarys dziejów Archiwum Toruńskiego." *Zapiski Historyczne* 43/4 (1978): 7–42.
- Ciesielska, Karola, ed. *Informator o zasobie. Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Toruniu*. Toruń: Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Toruniu, 1977.
- Ciesielska, Karola, ed. *Księga ławnicza Nowego Miasta Torunia*. Poznań: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1973.
- Ciesielska, Karola, ed. *Przywilej chełmiński 1233, 1251*. Toruń: Toruńskie Towarzystwo Kultury, 1983.
- Ciesielska, Karola and Tadeusz Zakrzewski. *450 lat toruńskiego Podgórza 1555–2005*. Toruń: Towarzystwo Miłośników Torunia, 2005.
- Ciesielska, Karola and Irena Janosz-Biskupowa, eds. *Księga długów miasta Torunia z okresu wojny trzynastoletniej*. Toruń: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1964.
- Ciesielska, Karola and Irena Janosz-Biskupowa, eds. *Księga komturstwa gdańskiego*. Warszawa, Poznań, Toruń: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1985.
- Ciesielska, Karola and Janusz Tandecki, eds. *Księga ławnicza Starego Miasta Torunia (1428–1456)*, vol. 1–2. Toruń: Towarzystwo Naukowe w Toruniu, 1992–1993.
- Ciesielska, Karola and Janusz Tandecki, eds. *Wisła i jej dorzecze. Przewodnik po materiałach*, vol. 1. Toruń: Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Toruniu, 1979.
- Hoszowski, Stanisław, ed. *Szkice toruńskie (XIII–XVIII w.)*. Warszawa: Wiedza Powszechna, 1957.